

Традиції хорового диригування у контексті професіоналізації музичного мистецтва

Хорова традиція має особливе значення як для українського музичного мистецтва, так і для суспільного життя нашого народу в цілому. Це пов'язано із ментальністю нації, із фольклорно-виконавською традицією, із церковно-літургійною практикою. Дані етнографічної науки та пам'ятники давнини дозволяють припустити, що як один із найстародавніших видів музичного мистецтва хоровий спів існував ще в первісних общинах. Українське хорове мистецтво генетично пов'язане з фольклорними співацькими традиціями дохристиянської і християнської діб. Фольклор є джерелом етнокультурної інформації про основні сфери життя українського народу: трудові процеси, релігійні культи, ритуально-магічну практику, духовні традиції, ціннісні орієнтири, і зберігає елементи до землеробських, язичницько-землеробських космогонічних уявлень, С. Грица виділяє у фольклорі природно-раціональний та культурно-історичний виміри часопростору, Природно-раціональний вимір, що об'єднує жанри календарно-обрядового і родинно-побутового фольклору, співвідноситься з фазами природи {весна – літо – зима – вегетація —збір врожаю і т. ін.) та з фазами життя людини (народження-ініціація-весілля-дітонародження-смерть) [2]. Поступово, разом із прогресом матеріального виробництва та збагаченням духовного світу людей, хоровий та вокальний спів набував все більшої стійкості висоти звуку та ритмічної структури, інтонаційну визначеність, організацію та виразну силу. Розширювалися його суспільні функції. Він допомагав трудовим процесам і став важливим елементом народних ігор, танців, обрядів. Музичний професіоналізм не міг стояти осторонь цієї магістралі національного мистецтва. Так пізніше утворилося професійне хорове мистецтво. Основна сфера діяльності професійних хорів -

участь у храмових ритуалах та художньому оформленні трудових та мирських свят.

Для вітчизняної культури хорова традиція – це храмova, православна музика, основою якої є духовні жанри впродовж всієї історії вітчизняної музики; можна виділити жанри загальні для всіх етапів її розвитку, хоч вони і змінюють своє місце, значення і функції. Духовна традиція по ходу еволюції зазнає зміни, але зберігає певні константні риси, і такою константною жанровою галуззю є духовна музика. Родова жанрова розділеність хорової музики на службово-храмову і композиторську, є типологічною історичною межею традиції хорової музики в цілому. Це фундаментальна основа досвіду хорової творчості, завдяки якій, можливий і діалогічний стильовий процес, тобто взаємообмін стильових рішень, зразків, концепцій і т.д. Із давніх часів гуртовий спів був частиною духовного життя народу Київської Русі. Приймавши візантійський варіант християнства, русичі запозичили канонічний ритуал церковного співу, гімнографічні тексти й жанри, систематизацію співів за вісьмома гласами, а також характерний спосіб їх фіксації (безлінійну нотацію невматичного типу). Традиційний вітчизняний церковний спів зовні набрав аскетичної забарвленості, втіленої у низці тілесних та психологічних загартувань, об'єднаних каноном піднесеної, урочистої, співаної „ангельської” молитви. Але ще до проникнення православної церковної музики Русь володіла самобутніми надбаннями дохристиянської співочої культури. Церковний спів постійно співіснував із набутками багатовікового народного мелосу. Унаслідок цього, церковний спів набирав статусу українського національно-музичного явища, вбираючи у себе елементи потужного генотипу та способу мислення [3]. Становлення вітчизняної професійної хорової традиції відбувається в контексті церковнослов'янської хорової культури XI-XV століть, поглиблення культурних зв'язків із європейськими державами, поширення християнства, посилення впливів візантійського, болгарського, закавказького, західноєвропейського хорового співу. Жанрова палітра українського хорового мистецтва складається з культових наспівів, що приурочуються до церковних

свят і характеризуються сакральною тематикою, синтезом стильових елементів християнських богослужінь та язичницьких культів. У лоні сакральної хорової традиції формуються різноманітні форми церковного хорového співу (літургійний, демественний). Найяскравіше мелодичне опрацювання отримують вечірні богородичні пісні - так звані догматики, які витворили виняткову мелодичну єдність на всьому українському етнічному просторі. Тому не випадково О. Кошиць, хоровий диригент і великий знавець церковного співу, вважав догматики одним із найяскравіших надбань української церковної музики і відносив їх остаточну мелодичну кристалізацію на XV ст. [4]. Розвиток регентських традицій, з опорою на “академічну церковність” хорového співу, визначив народження синтезу двох традицій, що виступає як характерна риса виконавського стилю диригента. Функцію специфічно релігійну, якій властиві строгість, аскетичність, благоліпність, було видозмінено у бік інтерпретуючої художності, збагативши первинні стильові ознаки духовної музики в контексті нового світського розуміння. З іншого боку, естетичну функцію духовної музики як продукту художньої творчості, що викликає у сприймаючих її людей не тільки релігійні відчуття, було привнесено у богослужбову практику. До того ж розвиток хорového мистецтва в XVI-XVII століттях відбувається в контексті секуляризації мистецтва, відродження національних культурних традицій, становлення різноманітних форм аматорського виконавства, поглиблення зв'язків між професійною і фольклорною традиціями. Хорова творчість характеризується становленням жанрово-типологічних ознак партесного концерту, канту, псалми, одноголосної пісні з інструментальним супроводом, партесного, лаврського, отрочного стилів, реформуванням нотного письма, зародженням ознак національного хорového стилю в творчості композиторів М.Дилецького, І. Календи, К.Кановського, О.Лешковського, Г.Львовського. Наприкінці XVI - середині XVII ст. продовжують розвиватися й досягають певної кульмінації такі основоположні мистецькі принципи, як почуття художньої міри, досконала форма, вдала рівновага звукового матеріалу й техніки його обробки,

співвідношення загального мистецького задуму й декору. Проте, хорова культура XVIII ст. виросла на іншому ґрунті - на чисто пісенній основі з органічних передумов народної музичної мови і культового давньоруського мелосу, у якому злилися в єдине стилістичне ціле два потоки мелодійних інтонацій і дві сфери прояву мелосу: селянське пісенне мистецтво і давньоруське хорове мистецтво, що виросло в умовах міської культури і збережене для нас тільки в культових розспівах. Доти, поки церква була культурно-просвітнім середовищем, природно, що біля неї завжди відбувалася й еволюція музична. Важливою частиною історії української хорової музики є церковно - хорове мистецтво. Найвидатнішим українським композитором XVII ст. був М.Дилецький, далі його естафету підхопили найвидатніші композитори XVIII ст. М.Березовський, А.Ведель, Д.Бортнянський, а також композитори «золотого віку» - М.Вербицький, І.Лаврівський, П.Ніщинський, І.Воробкевич, А. Вахняк, Д. Січинський та багато інших [5].

Хорове мистецтво у XVIII - першій половині XIX століття розвивається в контексті формування реалістично-гуманістичного світогляду, десакралізації і професіоналізації музичного мистецтва, розмежування композиторської і виконавської сфер, індивідуалізації композиторських стилів, створення музично-освітніх осередків, становлення системи вокально-хорової освіти. На розвиток хорового мистецтва значний вплив мала літературна творчість видатних українських культурних діячів, письменників Ф.Прокоповича, Г.Сковороди, С.Яворського. У творчості композиторів М.Березовського, Д.Бортнянського, А.Веделя, С.Дегтярьова та ін. кристалізуються жанрово-типологічні ознаки хорового концерту: багатоманітність тематики і музичної образності, синтез стильових ознак канту, класичних інструментальних і фольклорних пісенних форм, поєднання принципів сонатності і поліфонії, конфліктний тип драматургії, циклічна форма, принцип контрасту.

Своєрідним генератором розвитку диригентсько-хорової культури в Україні є постать М.Лисенка як культурно-громадського діяча та диригента.

Серед вагомих чинників формування його світогляду – українська народна музика, багатовікові традиції церковного хорового співу, творчість Т.Шевченка. М.Лисенко – перший український композитор, який, звернувшись до пісенного фольклору по-науковому, виробив власні оригінальні методи обробки народних пісень, підняв цю галузь музичної творчості на значно вищий професійний рівень. Важко переоцінити творчість «класика української музики», який перший свідомо поставив собі за мету створити всі основні жанри професійної музики на основі української народної спадщини, підняти найважливіші теми української історії та фольклорних звичаїв, передати сам дух народу. Його послідовники - К.Стеценко, М.Леонтович, Я.Степовий, М.Колесса, К.Домінчен підняли хорове вітчизняне мистецтво на чільне місце в еволюції світової культури [1].

Таким чином, становлення професійних засад хорового диригування в Україні пов'язано із хоровою традицією української культури основою якої є духовні жанри впродовж всієї історії вітчизняного музичного мистецтва. Опора на “академічну церковність” хорового співу визначила народження синтезу двох традицій, що виступає як характерна риса виконавського стилю диригента, – традицію специфічної релігійності та традицію інтерпретуючої художності, що збагатило естетичну функцію духовної музики як продукту художньої творчості. При цьому еволюція національного диригентсько-хорового мистецтва пов'язана із становленням національної композиторської школи (М.Лисенко, П.Сокальський, Я.Степовий, К.Стеценко), формуванням вокальної школи, оновленням жанрової палітри (ораторія, кантата, поема, хорове аранжування народної пісні), становленням оперного жанру в його різновидах, формуванням стильових ознак.

Література

1. Архімович Л. М. В. Лисенко. Життя і творчість / Л. Архімович, М. Гордійчук. - К. : Музична Україна, 1968. - 244 с.
2. Грица С. Фольклор у просторі та часі / С. Грица. - Тернопіль: Астон, 2000. - 328 с.
3. Козаренко О. Українська духовна музика і процес становлення національної музичної мови / О. Козаренко // Мистецтвознавство України. - К., 2000. - Вип.1. - С.139-155.
4. Кошиць О. Хоровий спів в Україні / О. Кошиць // Культура і життя. - 1995. - 9 серпня. - С. 2.
5. Шреєр-Ткаченко О.Я. Історія української музики / О.Я. Шреєр-Ткаченко; Ч. 1.- К.: Музична Україна, 1980. - 198 с.